

УДК 327.56::351.88(497.11)

DOI: 10.5937/polrev75-43186

Прегледни рад

Зоран Марјановић*

Министарство одбране Републике Србије

Марија Мићовић**

Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд

ГЕОГРАФСКИ ВЕКТОР НАЦИОНАЛНЕ ОДБРАНЕ – КОПНЕНА МОЋ

Сажетак

Како би сагледали утицаје спољнополитичког положаја државе, неопходно је да поменемо бар три елемента, историјска збивања која су обликовала одређену државу, регион или континент, географски положај и политички систем држава. Било који од ових елемената повезан је изузетно много са географском односно просторном, копненом моћи. Све ово је у вези са политиком која је везана за међународну политику како државе, региона, тако и глобалне политике. У овом истраживању, анализирани су елементи, географски првенствено, како утичу на копнену моћ једне државе. Ово истраживање се састоји из пет целина. У уводном делу је наговештено шта је географски вектор националне одбране и какав је утицај копнене моћи на спољнополитичко позиционирање. Други део разматра појам геополитике и главне представнике геополитике као и њихова теоретска гледишта на међусобни утицај политичких, географских и стратегијских фактора. У трећој целини је кроз критички осврт на истраживање више теоретичара сагледана стратешка мисао о конвенционалним силама

* marjanovic.cole.zoran@gmail.com

** marijablagojevic.bp@gmail.com

копнене моћи. Четврта целина јасно осликава копнену моћ држава у чијим системима одбране је иста тежишно изражена. Завршна целина рада анализира шта је прошлост носила у сегменту копнене моћи, шта то представља данас и шта је за очекивати у наредном периоду везано за испољавање утицаја копнене моћи на друштво и државе.

Кључне речи: политика, географија, стратегија, геополитика, копнена моћ, конвенционалне силе

УВОД

Своје учење, класичне геополитичке концепције стварају око чиниоца мора, копна или ваздуха односно геопросторних чиниоца. Главни представници класичног учења о копненој моћи, Макиндер Хелфорд и Спајкман Николас кажу да „доминација зависи од контроле једног дела Евроазије, односно, Хартленда или Римленда” (према: Будимир 2020). Гледајући географски вектор националне одбране, чињеница је да копно, као чинилац војне моћи, врло је важна и као геостратешки простор. Колико су битне комуникације које прелазе преко неког копна, у неким околностима стратешки положај који условљава и начин приступа морима, карактеристике рељефа и друге карактеристике су изузетно битни сегменти који одређују геостратешки положај копна, државе. Дефинитивно утичу на понашање државе у односима које успоставља са другим земљама као и тих земаља како ће се односити према тој држави. За политичку моћ једне државе, геополитичари су копну увек давали врло битан значај. Положај копна, величина и облик били су одлучујући у светској политици. Саму политичку моћ ови елементи не одређују директно, већ када се у одређеним контекстима сагледава утицај копна тада долазимо до пресудног значаја утицаја копна на распоред ратних оружја и оруђа, затим испољавања утицаја у зависности од копна какви ће бити планови одређене операције коју воде оружане снаге неке државе или економског утицаја (доступности логистике). Колико ће бити доступна дубина могућег маневра, то условљава копнена моћ. Без обзира на страховито велике технолошке напретке на планети (оружја, оруђа, стратегијских високософистицираних ракета, стратегијских ваздухоплова, носача авиона, логистике) који

незауостављиво напредују све брже и брже, у овом раду ће бити разјашњено колико је тренутно, а и колико ће бити и даље важна улога копнене моћи у геостратешким утицајима држава у наредном периоду, поготово у ери дигиталних сукоба.

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА НАЦИОНАЛНЕ ОДБРАНЕ У КОНТЕКСТУ МЕЃУЗАВИСНОСТИ ПОЛИТИЧКИХ, ГЕОГРАФСКИХ И СТРАТЕГИЈСКИХ ФАКТОРА

У лексикону страних речи и израза, термин *геополитика* (грч. *ge, politike*) значи „разматрање политичких питања са географског гледишта, тј. имајући у виду целу Земљу, наука о утицају спољне природе на друштвени и политички живот” (Вујаклија 1980), док је у великом речнику страних речи и израза *геополитика* дефинисана као „наука која се бави узајамним утицајем географских и политичких фактора” (Клајн и Шипка, 2008). У речнику српског језика значење речи *политика* (грч.) је вишезначна одређена је као „укупност свих активности предузетих у циљу остварења одређених (класних, националних, социјалних) интереса, државне активности које се тичу управљања државом у области унутрашњих и међународних односа, планом предвиђена делатност у државној управи усмерена на реализацију усвојених циљева, економских, просветних, свака активност усмерена на остваривање одређеног циља” (обично повезано с обмањивањем других, лоповска), „бистрити политику шаљиво разматрати и оцењивати друштвене прилике (обично без довољно познавања), водити политику бавити се политиком”. *Политички*, који се „односи на политику, који је у вези с политиком, борба, ситуација на политички начин, с обзиром на одређену политику и за њен интерес, деловати, лукаво, препредено, ћутати”. *Географија* је „наука о Земљи, појавама и облицима на њеној површини, о условима живота на њој, земљопис”, део географије „који проучава развитак и географски размештај производње и производних снага у свету и у појединим државама”, политичка географија, део географије који се „бави проучавањем политичке поделе Земље на државе”, физичка, део географије који се „бави проучавањем облика и појава на Земљиној површини”. *Географски* који се односи на географију, положај, карту дужина, ширина. Термин *гео-* (грч.) префиксоид у значењу „који се односи на Земљу”,

географија, геологија, геофизика док *геополитика* је одређена као теорија о утицају географских фактора на политику. Појам *стратегија* означава грану „ратне вештине која се бави припремом и вођењем рата у целини”, док уопште представља „вештину вођења борбе, супротстављања, деловања, наступања, *стратегички*”, који се односи на стратегију и стратеге, „важан за спровођење ратног плана, план, утврђење, положај”. Термин *геостратешки* је онај који се односи на стратегију с обзиром на географске факторе, положај (Вујанић и др. 2011). Геополитика је настала у вези с применом политичке географије у реалној политици.

Шведски правник и политиколог, Рудолф Кјелен (1846–1922), увео је појам *геополитика* у објављеном чланку почетком XX века, а затим је покушао да створи системску науку о држави. Кјелен је *геополитику* дефинисао као фундаменталну „науку о држави као географском организму или као појави у простору, то је такође наука о држави као пределу, области или у најширем облику као империји” чији је крајњи циљ да истражује могућности ширења „животног циклуса” (Грчић 1998, 179). Кјелен је закључио да су тадашња „научна поимања државе уска и недовољна, те да би их требало проширити и изван уставно правног оквира”, где првенствено мисли на социјалну, привредну, географску и демографску димензију. Управо најтешњу везу, Кјелен види између државе и њене територије и да „сваки искуствени контакт са државом увек је прво са њеном географском страном, при помисли на неку земљу, прво се увек јавља слика географске карте” (Кјелен 1923, цитирано у: Степић и Срећковић 2007). „Претеча српске политичке географије и геополитике јесте Димитрије Тирол (1793–1857), који је аутор књиге *Политическо земљописаније – за употребљеније сербске младежи* из 1832. (у њој је географију поделио на „математическу, физическу и политическу”). Приказао све тадашње земље света, међу којима и српске под османском окупацијом. За тадашњи Београд написао је да има 17 хиљада становника и да представља средоточе трговине између Беча и Цариграда. Истинским зачетником српске научне геополитике може се сматрати Јован Цвијић. Цвијићевим настанком и развојем геополитике може се сматрати објављивање *Антропогеографије* 1882–1891 и *Политичке географије* 1897. године” (Степић и Будимир 2019).

У наредном делу рада, уз критички осврт ће бити обрађена међузависност политичких, географских и стратегијских фактора

као и њихов утицај на националну одбрану што су констатовали Слоун и Греј (*Geoffrey Sloan; Colin S. Gray*) у делу *Geopolitics, Geography and Strategy* (2013). Хенри Кисинџер (*Henri Kissinger*) објавио је до 1979. године своје мемоаре, под називом *The White House Years* и у овој књизи континуирано је коришћен термин „геополитика”. Кисинџер је тврдио за геополитику да је синоним са глобалном равнотежом и сталним националним интересима у светској равнотежи снага. Геополитика обухвата приступ који обраћа пажњу на захтеве равнотеже. Геополитика комбинује историјско знање са софистицираним капацитетом за теоретизирање. Сир Халфорд Макинџер (*Sir Halford John Mackinder* 1861–1947), радом из 1890. године, тврдио је да колико ће се географске могућности искористити зависи од стратегије. Политички циљеви су последица избора које су донели креатори политика. Управо из тих избора добија се политички и стратешки значај везан за географске локације. Ова веза између географског окружења и процеса доношења одлука је динамична и зависи од промене начина транспорта и технологија наоружања. Овај динамичан аспект је једна од најважнијих веза између геополитичке теорије, географије и стратегије. Географска конфигурација копна и мора у односу на државу, представља стратешку политику. Још 1919. године Макинџер (*Mackinder*) је тврдио да ваздушна снага има предност у односу на копнену мобилност, али је од тада имао природу бумеранга произведену од и до, копнене базе, након лета, а те копнене базе могу бити копнена моћ.

О односу географије и стратегије Колин Греј (*Colin Grey*), тврди да географија не може бити додатак за размишљање од стране стратешког теоретичара, јер покреће лик и потенцијалне савремене домете тактичке, оперативне вештине. Ново у приступу Греја је да он прво исправља природу стратегије као дијалога између политике и војне моћи. Он тврди да у усклађивању политичких циљева са војним циљевима, стратег се мора бавити облашћу велике сложености и неизвесности. Политика, у одређеном смислу, мора бити важнија од стратегије, баш као што стратегија мора бити супериорна у односу на оперативни и тактички ниво. Стратегија би у том одсуству била буквално бесмисао политике. Грејев аргумент је једноставно такав да је географија увек битна за стратешко искуство и понекад ће имати велику важност. Начин на који географија и стратегија су повезани са геополитичком теоријом је најиновативнији део. Планирати и деловати глобално, а не регионално или локално, није надилазити

географију, а камоли геополитику, у ствари обрнуто. Глобално перспектива је једноставно планирање и понашање за опсежнији домен. Стратегија и политика морају „деловати” у оквиру географије. Грејева теза је да је географија неизбежна.

Вилиамсон Мареј (*Williamson Murray*) каже да ће војни стратег или командант видети само оне географске карактеристике релевантне за војску, циљеве које покушава да освоји. Овај аспект војне уметности се сагледава са тактичког, оперативног и стратешког нивоа. На тактичком нивоу, географија постаје терен, компонента од пресудног значаја у рату. Мареј показује да је за добијање рата у двадесетом веку способност коришћења терена пресудна. Убедљиво тврди да је ваздушна снага, упркос тврдњама супротним, заробљеник терена. На оперативном нивоу то је у области логистике и обавештајних података уз уважавање географије и растојања које је најважније. Мареј убедљиво показује да је географија на стратешком нивоу извршила свој највећи утицај, а разлог за то се ретко примећује. Грешке на тактичком и оперативном нивоу често се могу исправити одмах. На стратешком нивоу, међутим, грешке обично живе вечно или барем, док се рат не промени у два аспекта, прво, коалиција и учесници, друго, радикалном променом ратних циљева. Оснивач немачке школе, генерал-мајор Карл Хаусхофер (*Karl Haushofer*, 1869–1946) написао је да геополитика мора постати географска савест државе, а већ 1913. залагао се за трансконтиненталну руту без англосаксонских, која би повезивала Немачку са Русијом и Русију са Јапаном.

У чланку *The Heartland theory then and now* Халфорд Макиндер (*Sir Halford John Mackinder*, 1861–1947) је проценио и објаснио порекло, развој и важност теорије о срцу. Природа односа између географије и међународних односа се може посматрати у три различита начина. *Прво* се може посматрати као циљ политике, награда у сукобу између две или више држава. Све државе су територијално засноване. *Друго* поглед на територију је поглед на околину. Постоји историјски поглед на географско окружење, које сачињава дуготрајна пријава или дуготрајно трајање. *Треће*, географија се може тумачити као полигон за војне акције. Сун Цу (*Sun Tzu*) је говорио како један генерал класификује географију према употребљивости у борби. Утицај на тло је од највеће помоћи у борби. Срце теорија, долази од тумачења Макиндеровог да најважнији концепт је синтеза погледа на територију, комбинација географске

околине и полигона за војне акције. *Хартленд* теорија је нагласила непристрасну моћ копнене државе – Русија која заузима „срце” Евроазијског континента. У 1905. Јапанци су добили одлучујућу морску битку против Руса, ова је битка заправо окончала сукоб и руска копнена сила је изгубила овај рат, комбиновањем два фактора: физичке географије и политичке историје. Руска војска у Манџурији једнако је значајан доказ мобилности копнене моћи, као и Британске војске у Јужној Африци, која је била од морске моћи. *Хартленд*, срце копна у сврху стратешког размишљања укључује Балтичко море, пловни средњи и доњи Дунав, Црно море, Малу Азију, Јерменију, Персију, Тибет и Монголију. Дакле, унутар ње били су Бранденбург-Прусија и Аустро-Угарска, као и Русија – огромна трострука база радне снаге. *Хартленд* је регија са модерним условима, морска моћ може одбити приступ. Други је био прави стратешки утицај да промене у транспорту и технологија оружја би имала на *Хартленд* онако како је произашла из географске чињенице и историје. Данас војске имају на располагању не само трансконтиненталне железнице већ и моторна возила. Такође имају авион, који је бумеранг природе, оружје копнене моћи против морске моћи. Права разлика између верзије 1904. и 1919. осим наведених, фокус је био на централној Европи као будући ослонац равнотеже снага у конфронтацији између моћи мора и копна. „Ко влада Источном Европом, заповеда Средишњом земљом (*Heartland*). Ко влада Средишњом земљом, управља Светским острвом (Евроазија + Африка). Ко влада Светским острвом, заповеда светом”. Овај геополитички звук Макиндера на крају је постао широка кованица. Занимљиво је приметити да за Макиндерову мисију у Јужној Русији може се констатовати да је имао везу са британском обавештајном службом (SIS). Идеја је да се пошаље доктор који би се понашао као официр за везу у том погледу. Три обавештајна службеника свих операција *SIS* у Русији које је открила „Чека” (совјетска тајна полиција), довело је до последичне реакције, огромног јаза у погледу тачних информација у вези са условима у Совјетској Русији. Макиндеров извештај о ситуацији у Јужној Русији може се протумачити као хибрид обавештајног извештаја и географска конструкција за будућу стабилност у односу између Источне Европе и *Хартленд* – копнена моћ на истоку, у *Хартленд*, а морска снага на западу, у сливу северног Атлантика.

Хартленд је највећа природна тврђава на земљи. Парадоксално је Макиндер развио свој најважнији концепт након тога. *Хартленд*

је био као сметња за претњу препородне Немачке, а не Совјетске Уније. Концепт је добио име *Мидленски Океан*, сачињен од три елемента, мостови унутра Француске, аеродром с привезаним бродом у Британији и резерва обучене радне снаге, пољопривредника и индустријалаца на истоку Сједињених Држава и Канаде. Мекиндер даје предност утицају копна у односу на море, а „повод овог његовог размишљања је Бурски рат вођен почетком XX века, који су Британци добили, али је због занемаривања вођења операција на копну у односу на море, дошло до великих проблема на копну (са транспортом, снабдевањем, велики материјални и људски губици)”. Ширењем Русије у Сибир „путем железница и повезивање Немачке и Русије у копнену силу би била дугорочно обезбеђена доминација *Хартлендом*” (Михајловић 2018, 43–44). Макиндер каже да је стратегија производ дијалога између политике и војне моћи.

Клаузевиц (*Carl von Clausewitz*) саветује да има пет „елемената стратегије” (моралне, физичке, математичке, географске и статистичке). Ховард (*Michael Hovard*) стратегију смешта у „четири димензије” (оперативна, логистичка, друштвена и технолошка). Географија је саставни елемент или димензија стратегије, заједно са друштвом, културом, етиком, организацијом (планирање одбране и силе), информацијама и интелигенцијом, технологијом и др. Географија у стратегији се може наћи у идентитету ратоборних људи, стратешке и војне-културне карактеристике држава, под утицајем њихове варијабилно континенталне или острвске државе, оружане снаге, које су углавном организоване од стране околине за борбу (земља, море, ваздух, свемир), логистички који се односи на снабдевање и кретање кроз географски различите врсте простора. Можемо да кажемо, у најширем смислу, да геополитика представља свако довођење у везу појма политике и географије, док у ужем смислу, геополитика би обухватала схватање по којем географија одређује политику (Gray & Sloan 2013). Алфред Махан (*Alfred Mahan*) себе „не види као геополитичара, међутим, његови радови о поморској моћи имају несумњиву геополитичку и геостратешку суштину” (Будимир 2020, 44).

Николас Спајкман (*Nicholas Spykman*, 1893–1943) делимично је „потврдио, али и оспорио Макиндерову геополитичку концепцију о пресудном утицају *Хартленда* за глобалну доминацију”. Он помиње доминацију следећег копненог простора, који „обухвата велику концентричну тампон зону која укључује западну и централну

Европу, земље Блиског истока, Турску, Иран, Авганистан, Тибет, Кину, источни Сибир и три полуострва Арабију, Индију и Бурму-Сијам. Ову нову зону Спајкман назива Римленд (*Rimlend* – ободна земља), истовремено не напуштајући Макиндерову поделу света на велика географска подручја”. Најважнија новина у његовој геополитичкој концепцији је тврдња да „чести сукоб између сила копна и мора није неизбежан” (Будимир 2020, 6). Када се анализира Спајкманово учење са геополитичког аспекта, види се да је оно комбинација две велике теорије, чији су аутори Алфред Мехен и Хелфорд Макиндер” (115).

„Геополитика као пракса постоји од искона и њено трајање никада се није прекидало. У научном смислу, геополитика се под тим именом конституише и афирмише тек нешто више од једног века. Развој јој је био буран, пун успона и падова, потврђивања и порицања. Геополитика јесте поникла у окриљу географије, старе, доказане, фундаменталне и националне науке, али јој је име даровао правник. У међународним односима место и геостратегијску употребну вредност су јој нашли политиколози. Иако је Хладни рат обично представљан наративом о сучељавању превасходно демократско-капиталистичког и ауторитарно-колективистичког система, радило се, у ствари, о надметању две велике силе, САД као отелотворења „моћи мора” и СССР као персонификације „моћи копна” (укључујући и њихове вазале – савезнике окупљене на основу исте логике). После пада Берлинског зида ипак није дошло до ‘краја историје’. Тренутну немоћ, повлачење источног ривала (Русија), Запад (САД) није пропустио да „наплати” на прави геополитички начин, територијалним ширењем, заузимањем кључних позиција, опкољавањем и сузбијањем противника, не скривајући намеру да га максимално ослаби, фрагментира и уништи. Истовремено, интензивирајући хибридно ратовање, а нарочито користећи инструменте меке моћи, пласирао је тезу да ће геополитика неминовно примат уступити геоекономији. Био је то још један, овога пута лукав, типичан постмодерни удар на геополитику” (Степић 2017).

Данас као и у прошлости геополитичка моћ је дефинисана као способност да други раде нешто што ви пожелите. Просторност или географска организација власти није нужно везана за сва времена и сва места за територијалност држава. Просторност моћи усредсређена на државу, представља историјску пројекцију света у коме је моћ над другима замишљена и обједињена у рукама државе,

политике, а када говоримо о планети онда се ради о великим силама. Географску моћ поткрепљују три географске претпоставке, да државе имају искључиву моћ на својим територијама и које представља концепт суверенитета; да су послови у држави и међу државама у основи са различитим правилима; да границе државе дефинишу границе друштва. Предузећа, синдикати, представници политике као и друштвени живот, били су све више организовани на основу државе. На политику се у XIX веку гледало као на најбоље размишљање у погледу националних држава, а идеје о националним представницима који су свима препознатљиви и њихово пресликавање у облику војне, спортске, технолошке, уметничке и образовне моћи, постале су изузетно распрострањене и прихваћене (Agnew 2003). Простор, геополитика сагледава са становишта државе, а то је политика. Она је више динамична у поређењу са политичком географијом. У оквиру ове науке постоје два правца и то доктринарно-нормативне геополитике и концептуална геополитика. Први тренд је немачка школа, представник Хаусхофер, други англоамеричка школа (Макиндер, Спајкмен). Врло је тешко повући јасне линије раздвајања између ових школа. Геополитика је постала више него стваран алат за промену света, али све више служи као кључ за предвиђање политике водећих земаља и континената (Нартов и Нартов 2002). Доминација у Евроазији још увек зависи од контроле над простором *Хартленда*, тако да се главна геополитичка дешавања и даље врте око евроазијске осовине.

Поо питању геополитике Србије, њу као и геополитику других земаља одређује природно-географски и друштвени фактори. Ако посматрамо њен природно географски положај, видећемо да Србија има мали геополитички значај, јер нема излаз на море или океан, односно њен геополитички значај је ограничен са њеним континентаним положајем. Иако Србија садржи одређени број природних богатстава и велики број руда, она спада у средње мале земље, због чега је и значај ових богатстава занемарљив. Оно што позитивно утиче на позитиван геополитички положај државе јесте велики број суседа (Румунија, Бугарска, Македонија, Црна Гора, Албанија, БиХ, Хрватска и Мађарска). Посебно занимљиво је то да једни наводе као изузетну повољност што се налази између две велике силе Русије и Америке, док други сматрају да је цела Европа у неповољном геополитичком положају баш зато што се налази између њих.

СТРАТЕШКА МИСАО О КОНВЕНЦИОНАЛНИМ СИЛАМА КОПНЕНЕ МОЋИ

У овој целини истраживања, уз анализу и критички осврт на рад Слоуна (Sloan 2012) у делу *Modern Military Strategy* ће бити сагледана стратешка мисао о конвенционалним силама копнене моћи. Проучавање стратешке мисли било је само синоним за војну стратегију у копненој димензији ратовања. Два имена су најпознатија која се везују за ову област, Сун Цу, кинески генерал из V века пре Христа који је живео током „периода зараћених држава” и творац је дела *The Art of War*; и Клаузевиц, пруски генерал који је служио за време Наполеонових ратова и чији је рад *On War* објављен постхумно. Нешто мање познати, Јомини (*Baron Antoine Henri Jomini*), швајцарски држављанин који је био генерал и у француској и руској војсци и чији *Summary of the Art of War* на много начина документује Наполеоново ратовање и Харт (*Sir Basil Henri Liddell Hart*), капетан у британској војсци током Првог светског рата који се пензионисао 1920. године када је написао свезак о Стратегији *The Indirect Approach* (Индијектни приступ). Може се рећи да се идеје ових теоретичара углавном односе на конвенционално ратовање.

Конвенционално ратовање може се схватити као ратовање између две угрубо симетричне организоване групе (обично државе) чији је циљ уништавање непријатељских снага, а неретко, ратовање има бар једног недржавног актера, материјално слабијег и често тешко лоцираног противника којег у операцији против јачег, не тражи уништавање непријатељских снага него контролу становништва. Употреба импровизованих експлозивних направа једна је од најраширенијих савремених „стратегича слабих”, али главна разлика лежи у укупном циљу. Јомини је једноставно саветовао државе да избегавају умешаност у цивилно или верско „Ратови за мишљење”. Али такви савети нису били нарочито прихватљиви у деценијама после Другог светског рата, а још мање током пост-Хладног рата и ере после 9/11. Сагледаћемо стратешку мисао о конвенционалним силама копнене моћи. Почине укратко истичући кључне идеје Сун Цуа, Харта (*Liddell Hart*), Клаузевица и Јоминија. Прве две деценије после Хладног рата су доминирале стабилизација и мере против побуне. Ипак, постојали су стратешки мислиоци који су се фокусирали на конвенционалну употребу силе, међу њима су познати научници из америчке војске официри потпуковник *Andrew*

Krepinevich, пуковник *Douglas MacGregor* и генерал-мајор *Robert Scales* (сва тројица у пензији).

Сун Цу тврди да је рат од виталног значаја за државу, питање живота или смрти, опстати или пропасти и зато мора бити темељно изучаван. Заговорник „индиректног” приступа ратовању, Сун Цу је саветовао генерале да припреме бојно поље користећи обману и маневар, са циљем да смање количину ратних дејстава што је више могуће, а у најбољем случају никако, у постигнућу једног од циљева. Сва ратна дејства заснивају се на обмани, према Сун Цу. Маневри с друге стране, важан су део ове стратегије. Сун Цу није замислио да је циљ војне акције уништавање непријатељске војске или уништавања његових градова и села. Крајњи циљ било је „одвести нетакнуто све под небо”, осим тога потчињавање непријатеља без битке. Генерално, у рату је најбоља политика не такнути државу. Заробити непријатељску војску боље је него је уништити. Покорити непријатеља без његове борбе је врхунац вештине. Тактички је саветовао обману и маневар, а стратешки је саветовао да се прво циљају циљеви непријатеља. Врховни значај у рату је напад на непријатељеву стратегију. Следеће најбоље је да му прекинемо савезе, па онда напасти његову војску. Најгора политика је напасти његове градове. Нападајте градове само кад нема друге алтернативе. Сун Цу је привукао пажњу на важност моралних утицаја и вођства у рату, за ефикасну команду, тврдио је, генерал мора да показује квалитете мудрости, искрености, хуманости, храбрости и строгости, а ово би му заузврат дало поштовање неопходно за војнике да га прате у рат (Sloan 2012). Када упоредимо истицање обмане још у време Сун Цуа и констатујемо шта се данас догађа у светлу модерних сукоба, можемо слободно констатовати сукоб информацијама, владања дезинформацијама, вођења информационих операција са сајбер нападима као једним од облика присиле-одвраћања и/или припреме за озбиљан наступ војних формација и видимо да се није много тога променило осим прилагођавања сада доступним новим технологијама. Носиоци у планском и организационом смислу доласка до тачних података битних за националну безбедност државе као и пласирања обмана су службе безбедности које за наведене послове ангажују низ организација, институција, група и појединаца.

Харт је био обожавалац Сун Цуа, идеје и радови су обимни и усредсређени на значајан степен теоријског развоја у погледу

механизованог ратовања. Стратешки, Харт тврди да је сврха војне стратегије да умањи што је могуће више вероватноћу отпора, а прави циљ стратега, јесте да тражи стратешку ситуацију толико повољну да ако ово не донесе победу, наставља се са борбом да сигурно то уради. Приступ је, тврди Харт, онај који ће ограничити непријатељства, јер чак и ако ће одлучујућа битка бити циљ, тај циљ стратегије мора бити да се ова битка подведе најповољнијим околностима. Ако су повољније околности мање, сразмерно, доћи ће до борбе. Савршеност стратегије било би донети одлуку без икакве озбиљне борбе. Тактички, смањење отпора укључује експлоатацију елемената покрета и изненађења. Харт кретање види у физичкој сфери, док у њему постоји изненађење – психолошка сфера. Два елемента реагују један на другог. Покретом ствара изненађење, а изненађење даје подстицај кретању. За физички приступ требало би да се узме линија најмањег отпора. Харт саветује против тенденције да се рат третира углавном као ствар концентрације супериорне силе. Врхунска тежина у одлучујућој тачки ретко је довољно, осим ако та тачка није ослабљена и морално. Харт уводи појам *дислокација*, који је створен у физичкој сфери и представља комбинацију присиљавања непријатеља да промени свој фронт, раздвајајући своје снаге, угрожавајући своје залихе и путеве његовог повлачења. У психолошкој сфери, дислокација је резултат утицаја, утиска на размишљање команданта на ове физичке ефекте. Утисак је јачи ако непријатељ схвати да је у неповољнијем положају у изненадном дејству, ако није у стању да се супротстави потезу непријатеља. Психолошки дислокација у основи потиче из овог осећаја заробљености. За Харта, стратегија је повезана само са физичким и психолошким утицајима, утисцима, заиста индиректан приступ, срачунат на дислоцирање непријатељеве равнотеже.

Клаузевиц и његове стратешке мисли су супротне од Сун Цуа и Харта који заговарају индиректно конвенционално стање Стратегија. Наиме, Клаузевиц заступа мисли о директној конвенционалној стратегији. Тврди да је насиље суштина рата. Рат је акт силе, укључује крвопролиће и бруталност, а нагон за уништавањем непријатеља је од самог централног значаја идеја. Док Сун Цу говори о прорачуну, Клаузевиц тврди да за опис рата је најприближнија игра карата. Много обавештајних података у извештајима у рату су контрадикторни, још више је лажних, а већина су неизвесна. Мада се Клаузевиц није користио изразом неадекватности и нетачности обавештајних

података, данас се они називају „маглом” рата. Овоме се мора додати познати концепт „трења” у рату Клаузевица. Вођење рата, тврди он, подсећа на функцију замршене машине са многим деловима, сваки свуда унутра има контакт један са другим, што доводи до трења и шанси. За Клаузевица, рат захтева максимално коришћење силе да би се директно радило против моћи непријатељског отпора и на крају разоружавања. Рат је једноставно наставак политике, на стратешком нивоу. Клаузевиц говори о ратовању као о тројству интерактивних снага које чине људи, заповедник и његова војска и влада. На основу свог искуства, Клаузевиц је веровао томе да је тежиште најчешће била непријатељска војска, затим његов главни град, а затим његови савезници. У модерно доба можемо наћи тежиште у другим областима. На пример, тежиште рата у Вијетнаму пронађено је у домаћем становништву и на универзитетским кампусима. Коначно, Клаузевиц је развио концепт „војног генија”. Под тим је мислио на квалитете ума и темперамента који су неопходни војном вођи и то морају држати у комбинацији. Они укључују храброст пред личном опасношћу, а одлучност која може да преброди сумњу и извесно присуство ума. Насупрот Сун Цу, Клаузевицев општи нагласак је на једноставности и директности, а не маневру и прорачунима.

Јоминијева стратешка мисао је више научне, готово математичке природе, насупрот већином филозофском приступу Клаузевица. Јомини је анализирао и ефикасно кодифицирао Наполеонов начин рата. Јомини је веровао да се пракса ратовања може свести на општи скуп правила, мање или више применљива у свим биткама. Постоји мали број основних принципа рата. Прво, попут Клаузевица, Јомини је нагласио принцип концентрација силе, важно је бацити масу нечијих снага на место пресудне, одлучујуће тачке ратишта у ратном подручју и то у правом тренутку и са довољно енергије. Јомини се није изјашњавао о грађанским ратовима, где је непријатељ свуда, а ипак се нигде не види, што отежава препознавање пресудних, одлучујућих тачака. Друго, да би војска била у стању да обједини снаге у одлучујућим тачкама, мора их позиционирати дуж унутрашњих линија операција. Пријатељска сила би требало да тежи раздвајању непријатељске војску на две стране, чинећи је слабијом него ако би била уједињена. Ако се вештина рата састоји у спровођењу акције по одлучујућој тачки, планирана употреба снага у операцији је највећа могућа сила, резимира Јомини, избор линије операције (као основно средство за постизање овог циља) може

бити од кључног значаја за осмишљавање, добар план за кампању. Копнено ратовање, такође доприноси стратешком размишљању о поморској димензији ратовања. Јомини тврди да је контрола мора важна за одређивање исхода рата. Ако народ има велики део обале и мајстори су мора или унутар савеза који располаже са моћи која га контролише, њихова моћ отпора је учетворостручена. Махан је био под утицајем Јоминијеве стратешке мисли, укључујући принцип „унутрашњих линија” и важност линија комуникације, као и концентрација морнаричке силе. Швајцарци су дали значајан допринос амфибијама у теорији ратовања. Јоминијева општа правила за понашање амфибија у операцијама, укључују обмане и брзе нападе неопходних бродова, остали су релевантни у периоду и после Другог светског рата (Sloan 2012).

Конвенционална стратешка мисао је била усредсређена стратешка мисао на употребу конвенционалне копнене снаге током Хладног рата у раним годинама о томе како би копнени рат деловао у комбинацији са нуклеарним оружјем, а касније као први корак у ескалацији ратних дејстава која би се, надамо се, зауставила осим целог нуклеарног рата, стратегије познате као флексибилан одговор. Појам *Air Land battle*, посебно, био је претеча савременика стратешке мисли о коришћењу конвенционалне силе земље. Овај концепт који се може приметити као претходница стратешке мисли после Хладног рата која је обухватила дугорочну прецизност напада, удара и заједништва у рату. Драматична победа Израела над много већим снагама Сирије на Голанској Висоравни (*Golan Heights*) у рату из 1973. године, амерички генерал Дон Стари (*Donn Starry*), где је командант војске САД у Немачкој средином 1970-их захтевао је преиспитивање улоге масе у доктрини америчке војске. Стари је нагласио да се удаљава од борбе на фронту, као што је постојао код Наполеона, и уместо тога удара над главама првог таласа, далеко у зону битке. Дубоки удари користили би се за уништавање командних центара противника, логистику, линије комуникационих веза и ваздушну одбрану и спречавање следећег ешалона уз достизање места битке и приступ који би захтевао најближу интеграцију ваздушних и копнених снага. У америчкој војсци је постала званична доктрина у августу 1991. године, само неколико месеци пре распада Совјетског Савеза. Америчка војска је реструктурирана у више бројне, а мање јединице које се називају борбене групе, бригаде, од којих многе, јер се ослањају на прецизну ваздушну снагу, су изграђене

око лакших платформи, али нуде мању заштиту од тешких тенкова. *Стратешка мисао од краја Хладног рата* се први пут помиње у идејама о природи конвенционалних сила земље у доба после Хладног рата од стране Тофлера (*Alvin and Heidi Toffler*). Према њима приближавамо се дану када ће 4–5 хиљада војника моћи да ураде оно што је било потребно отприлике 15 хиљада војника да ураде у прошлости. Сама трупа би морала бити боље образована и технички вештија него икада раније. Андрей Крепиневич (*Andrey Krepinevich*) запажен је по раду о „Војно техничкој револуцији” (*Military Technical Revolution-MTR*), рани термин који је касније формирао језгро деведесетих размишљајући о „Револуцији у војним пословима” (*Revolution in Military Affairs-RMA*).

У основној процени *MTR* за Пентагон, написаног 1992., али објављеног 2002., Крепиневич је тврдио за Копнене снаге да су неопходне покретне формације са проширеним видним пољем система, оклопне снаге и хеликоптери, а не тешки тенкови. Те снаге, услед покретљивости, било би мање вероватно него раније да буду затворене и уништене од стране непријатеља као на традиционалном фронту. Постојао би стални тренд ка концепту операција које ће се касније окарактерисати као *dispersed operations* (дисперзивне операције). На крају деведесетих, Крепиневич је нагласио потребу за постављањем захтева пред копнене снаге за већи нагласак на покретљивости, физичкој дисперзији снага и широком домету прецизним ударима, системима. Пишући након рата у Ираку 2003. године, он је тврдио да ће на способност војске утицати умреженост. Нови информациони системи нуде перспективу војсци која може кршити принцип масе да расипа своје снаге, креће војску изван тешке, механичке ере ратних дејстава која је започела блиц кригом, омогућавајући експедиционистичку војску. И на крају првог миленијума деценије нагласио је да ће за врхунско конвенционално ратовање у будућности бити потребна комбинована оружана мрежа (оклопна, артиљеријска и пешадијска сила у дигиталном облику, повезане заједно) које су, критичне без умрежавања са услугом из ваздуха и са мора.

Даглас Мекгрегор (*Douglas Macgregor*) је тврдио у раном чланку након Хладног рата да мање комбиновање оружја са напредним индиректним и директним оружаним системима ће доминирати већим областима него у прошлости. Уместо да се ослањају на гломазну мобилизацију и масовност, аранжмани вагрених

снага Хладног рата, тврдио је, америчка војска требало би да буде реорганизована у мобилне борбене групе које су учиниле изразито ефикаснијом сарадњу са америчком ваздушном снагом и америчком контролом мора. Трансформација под ватром (2003), објаснио је да саме јединице треба да буду мање самосталне јединице, специјализовани модули који се могу интегрисати по потреби у заједничким снагама. Мекгрегор је убудуће тврдио да би технологија имала ефекта о промени времена и простора на бојном пољу тако да ће три нивоа рата бити спајање, у јединствену нову структуру за интеграцију сложене борбе, операције, ваздух-земља-море (Sloan 2012).

Америчке војне визије могу се видети у неколико званичних докумената ОС САД. *Joint Vision 2010* из 1996, *US Army Vision* из 1999. и Бела књига америчке војске Документ *Concepts for the Objective Force. White Paper* из 2001. пружа можда најцеловитије разрађивање стратешке мисли о земљишној снази у овом периоду. У копненој војсци, операције би се пребациле из линеарне у нелинеарну природу, са јединицама много више мобилним него раније, раштрканим по бојном пољу. Повећаном дисперзијом и мобилношћу ће бити могућа офанзивност. Савремене технологије, укључујући инпуте за посаде и беспилотне летелице (сателити и беспилотне летелице), сензори би омогућили борбеним организацијама да синхронизују високо смртоносне активности из распршене локације. Нелинеарне операције значе бити „распоређен“ у времену, простору и према сврси. Јомини је саветовао бацање маса својих снага на одлучујућим тачкама бојног поља у одговарајуће време и са доста енергије, а *Joint Vision 2010* предвиђала је да америчка војска све више може остварити ефекте масе, неопходну концентрацију борбене моћи у одлучено време и место, са мањом потребом да се физички нагомилавају снаге. Појам стварање *масовних ефеката без нагомилавања сила* понавља се у *Concepts for the Objective Force*, која је, посебно, рекла да ће демасификација доћи у облику стварања мање, али способније формације. Тако је почетком 2010, из формације 10 дивизија реформисана у објективне снаге коју чине 45 бригадних борбених тимова као основне организационе јединице. Јединствени допринос *Joint Vision 2010* је њен позив на *доминацију у пуном спектру*, што би подразумевало читав низ војних операција од хуманитарне помоћи, преко мировних операција, па све до сукоба највећег интензитета. Опсег операција *Joint Vision 2020*, касније разрађен, укључује главни

полигонски рат, регионални сукоб и контингенте мањег обима, као и оне „двосмислене ситуације које остају између мира и рата”, као што је одржавање мира, провођење мира и хуманитарна помоћ. Импликације ове амбиције су Крепиневичеве стратешке мисли о нерегуларном ратовању. Свеобухватни фокус ове визије је доминација пуног спектра, постигнута доминантним маневаром и прецизношћу ангажмана. Војска мора имати визије за окретне снаге које имају менталну и физичку спретност за премештање снага из стабилности и операција потпоре у ратовање и затим поново. Слично, *Concepts for the Objective Force* наглашавају потребу за „ментално и физички агилне” снаге. Карактеристике будућих копнених снага операција, тврдио је, *Concepts for the Objective Force*, биле би маневрисање на положаје предности, ангажовање непријатељских снага изван домета оружја и уништавање са прецизним палбама и маневром. Ратовање и даље остаје брутално по природи и ратни издаци можда нису довољни. У тим ситуацијама, једини начин да се гарантује победа је да ставимо чизме на земљу и уништимо га у његовом светишту (*Joint Vision 2010 & Concepts for the Objective Force, White Paper 2001*). Већ је угледала светло дана *Joint Vision 2020* што би могло представљати тему једног посебног истраживања.

Роберт Скалс (*Robert Scales*) историчар и војни стратег је истицао у то време ратовања у пост-хладном времену Ратна ера, као и у свим периодима у историји, и даље ће захтевати „чизме на земљи”. Предвиђања су да нове технологије би могле допустити пријатељским снагама да победе непријатеље издалека „без потребе” ризиковања живота у вођењу копнене борбе. Нису узели у обзир чињеницу да конвенционални рат против држава и даље би био усредсређен на контролу територије и ти поражени терористисти и недржавни актери захтевали би контролу становништва, оба земљано интензивна задатка. Скалс се слаже да ће будући рат бити нелинеаран у природи, али „нелинеаран” он изједначава са „инхерентно хаотичном”, игром случаја идентификованим од Клаузевица у којем се лик рата мења на начине који то не могу бити предвиђени. У међувремену, прецизна технологија је имала ефекат на повећање темпа и брзине на бојном пољу. Скалс је након рата у Ираку дао низ важних путоказа, колико год да је мрежа ефикасна, координирајући ватрену моћ многих раштрканих локација укључиват ће трење, збрку и одлагање. Сугерисао је потребу за мање јединице, бригаде које су се могле самостално борити; то је

појачало запажање да се модерно ратиште и даље празни и шири; приближила се симултаност у операцијама којим се Ирачанима даје висока командна перцепција из које су нападнути свуда; и указивао је на императив мобилности и брзине на бојном пољу, као и на потребу да снаге буду окретне у смислу брзог прилагођавања промени околности. У исто време, рат је нагласио да није довољна прецизност оружја да би се осигурала прецизност ефеката.

Можда је најистакнутији аспект Скалове стратешке мисли његов нагласак на индиректне, интелектуалне особине савременог ратника. За разлику од директног, тврди да је јучерашње вођство орјентисано на акције, природа ратних дејстава данас таква је да је потребно „индиректно вођство”, способност размишљања у реалном времену и утицати на бојно поље са намером, а не директно додиром. Више него икад рат је игра мислећег човека. Ратови освајају стварањем савеза, читањем намера, изградњом поверења, претварањем мишљења и управљањем перцепцијама као ватреном снагом и технологијом. Дакле, где Клаузевиц је говорио о генијалности у рату, а Сун Цу је говорио о квалитетима за ефикасност команди као што су се односили на генерале, данас ови атрибути, као што би Тофлерси предвидели, морају бити уграђени чак и међу млађима и подофицирима. У конвенционалном рату открива се теорија о земљишној снази која може садржавати следеће принципе: конвенционална снага земље треба користити мање, покретније јединице које су раштркане на бојном пољу и повезани су путем информационих технологија; конвенционалне копнене битке ће имају симултане и синхронизоване операције које су нелинеарне природе; ефекти који се могу постићи коришћењем информационих и прецизних технологија, чиме се смањују отисак (а самим тим и угроженост) копнених снага; конвенционални земаљски рат је заједничко настојање са копненим силама уско повезано са осталим елементима заједничке снаге; напредне технологије драстично побољшавају способност команданта копнене војске да види преко следећег брда, али они не могу да елиминишу ратну маглу и трење и одлуку да ће бити гурнута у ниже нивое, повећавајући важност стратешко разумевање ратних дејстава на нивоу млађих и подофицира. Харт је зато нагласио важност слабљења непријатеља морално и упозорења на тенденцију третирања рата само као питање концентрисања супериорне силе. Многе од ових лекција морале су се поново научити током операција против побуне после 9/11.

Скалс идентификује прототипа стратешког ратника, нове против-побуњеничке доктрине, чији су идејни творци, генерал Давид Петраеус, који је аутор заједно са генералом Џејмсом Матисом из америчке војске. То је онај који манифестује став што може бити примерен конвенционалном ратовању са суптилним, стратешким, вишеструким приступом неопходним за хаотично окружење неконвенционалног, нередовног ратовања (Sloan 2012). Некада давно концентрацијом великог броја војника на једном месту је решаван проблем копнене моћи, међутим, већ дужи низ деценија, постаје све већи проблем доласка до војника, па и евентуална смрт војника тешко се може оправдати у својој држави, тако да се прелази на интензивну употребу високопрецизних изузетно разорних борбених средстава који ће обезбедити толику разорност на копну да противникова војска се једноставно повуче (оно што преживи).

Стратегија је још у доба Наполеона дефинисана као нешто што представља уметност у коришћењу времена и простора. Геополитика је спона између географије и стратегије и представља њихов ослонац. Географија дефинише ограничења и могућности у међународној политици. Сврха стратегије је да се искористе сопствене географске предности и поготово географске рањивости непријатеља или противника. Геополитика је динамична и представља међународну стварност, представу моћи која се види у утицају географије и технологије, а наравно и економског развоја. Напредак технологије и велико нагомилавање одређеног капитала може утицати на измену, кориговање, модификовање, али не и поништити значај, поготово стратешки неког географског простора (Owens 1999). Географски простор представља врло важан стратешки фактор и извор моћи, али морамо констатовати да је географија део укупности глобалних појава.

ДРЖАВЕ У ЧИЈИМ СИСТЕМИМА ОДБРАНЕ ЈЕ ИЗРАЖЕНА УЛОГА КОПНЕНЕ МОЋИ

Врло често се моћ доводила директно у везу са војном моћи док спремност те војне моћи је уствари представља јачина којом је нека сила располагала. Основу тврде моћи представља јачина војне силе, али директно и/или индиректно је везана за економску моћ. Тврда моћ најчешће служи да би некога одвратила од нежељених намера, како би неко променио свој став, што војна и економска моћ

врло успешно извршавају када се у ту сврху користе што у ствари у реалном животу представља претње, уцене, подстицаје (Бериша и Ракић 2018). Геополитичка ситуација има битан утицај на развој војних технологија уопште (те сагледавања држава у чијим системима одбране је изражена улога копнене моћи). За боље разумевање актуелне геополитичке ситуације, а самим тим и садашњег стања дат је осврт на периоде: *Позни хладноратовски период (1970–1991)*, *Постхладноратовски период (1991–2007)*, *Актуелни период (од 2007)*. *Позни хладноратовски период* – период биполарног света (1970–1991) период карактерише: висок ниво војне потрошње, трка у стратешком, нуклеарном и конвенционалном наоружању, спектакуларни развојни пројекти, жаришта криза и локални ратови. Изазови и претње: термонуклеарне претње, конвенционални сукоб са здруженим дејствима механизованих копнених, ваздухопловних и морнаричких снага. *Постхладноратовски период* – период униполарног света (1991–2007) када је светска војнобезбедносна сцена била детерминисана на следећи начин: глобална доминација западног блока, пад војне потрошње, демонстрација надмоћи војних технологија запада у конвенционалним фазама локалних ратова и лимитације у каснијој асиметричној фази, глобални тероризам и наставак започетих и лансирање развоја нових спектакуларних војних технологија са циљем да се задржи апсолутна надмоћ над било којим противником у конвенционалном сукобу и замене сложени борбени системи претходне генерације новим и реорганизују оружане снаге тако да се замени микс тешких и лаких снага средњим, погоднијим за експедиционе операције. Изазови и претње: асиметрична претња, терористичке акције на сопственој територији, као и на територији у сукобу, герилска дејства на урбаном и неприступачном терену, стрељачко, преносно противоклопно и противавионско наоружање, минобацачи и преносни ракетни лансери и експлозивне импровизоване направе. *Актуелни период* – повратак мултицентричног света (од 2007) карактеришу: раст економске, војне моћи, геополитичког утицаја и активности Русије и Кине, традиционална кризна жаришта се не затварају, оживљава традиционално непријатељство Русије и НАТО, отварање нових потенцијално врло експлозивних жаришта и војна потрошња расте. Изазови и претње: хибридно ратовање, асиметрична претња, сајбер претња, тероризам, текући конвенционални сукоби са употребом најновије генерације софистицираног НВО као што су беспосадне и

извиђачке и борбене платформе и далекометно оружје свих видова ОС, и поновно повећање вероватноће избијања глобалног сукоба између главних актера (Милорадовић 2019). За копнену, војну моћ је „врло битан како број становника, тако и квалитет тла. Када је реч о становништву, за копнену моћ је потребан посебан квалитет који зависи, од броја становника способних за служење у војсци, обучености за војну употребу” (Михајловић 2018, 39). Традиција, патриотизам, морал и друге особине човека су врло битне за копнену, војну моћ, што имплицира да сама бројност није довољан чинилац за остварење одређене копнене, војне моћи. Мекиндер истиче, међутим, да се кључни преокрет у равнотежи моћи у корист Европе десио када се Европа окренула мору, тј. океану и почела да развија своју флоту. Дакле, управо је поморска моћ европских држава (држава Западне Европе: Шпаније, Португалије, Британије, Холандије и Француске) омогућила да те државе стекну глобални примат над државама Азије које су биле и остале првенствено копнене империје. Он тврди да после победе над Немачком (јаком континенталном силом), Британија има мисију да „свет учини сигурним за демократију” и да мора учинити све како не би допустила поновно јачање Немачке и њено (асиметрично) повезивање са Русијом у оквиру заједничког војно-политичког деловања на територији Средишње земље. Мегоран (*Nik Megoran*) истиче да, иако је неспорно да Мекиндер није довољно прецизно одредио географске координате Средишње земље, ипак се она може у великој мери идентификовати са данашњом Централном Азијом, а посебно са бившим совјетским републикама које се налазе на том подручју и које су од 1991. независне државе. Дугин (*Aleksandar Dugin*) представља историју савремене Русије као борбу за утицај између два антагонистичка табора чије су постојање подразумевали сви теоретичари класичне геополитике тј. табора „атлантиста” – сила мора и табора „евроазијаца” – сила копна (Ковачевић 2014).

„Најважнији део чланка *Географска осовина историје* тиче се Макиндрове поделе света на велика географска подручја. Ова подела света на три стратешка макрорегиона до данас је најпознатија класична геополитичка концепција, полазиште поделе *Осовински (стожерни) регион*, који се налази у језгру Евроазије, а од њега се у облику концентричних (полу) кругова шире *Унутрашњи или периферни полумесећ (Inner or Marginal Crescent)*, а затим и *Спољни или острвски полумесећ (Outer or Insular Crescent)*. Осовински регион се налази под контролом *Руске Империје* која изградњом

Транссибирске пруге снажно развија руски државни и национални потенцијал. С друге стране, у исто време, *Унутрашњи или периферни полумесећ* чине следеће државе *Немачка, Аустрија, Турска, Индија и Кина*. Најудаљенији од географске осе историје је *Спољни или острвски полумесећ* који 1904. обухвата *Велику Британију, Јужну Африку, Аустралију, САД, Канаду и Јапан*” (Будимир 2020, 87).

Како би била спремна одговору Русији, немачки геополитички идентитет је традиционално копнени, континентални. Да би се укључила у колонијалну дистрибуцију, Немачка је покушавала да трансформише и поморску димензију, своје геополитичке оријентације. Међутим, због изузетне британске доминације на морима, Немачка је била принуђена да преусмери свој главни геополитички вектор на копно (Manić i Stepić 2015). Геополитика се помакла с регионалне на глобалну димензију, при чему премоћ на Евроазијском континенту служи као полазиште за примат у читавом свету. Сједињене Државе, као неевроазијска држава, данас има водећу међународну улогу те са својом силом равномерно распоређеном на три рубна дела евроазијског континента врши снажан утицај на државе које се налазе у средишту Евроазије. Кина је на добром путу да постане надмоћна као регионална сила у Источној Азији. Већ је сада геополитички доминантна на копну. Њена војна моћ засенила је њене суседе, уз изузетак Индије. Према томе, природно је да ће се Кина настојати наметнути у регионалним оквирима, а у складу са својим копненим положајем и могућностима наметања своје воље (Бжежински 2001).

Неопходно је само поменути да је деценије уназад обележила геополитика асиметричних претњи, постмодерних ратова, тероризам, јеретици 21. века. Политичка ефикасност тероризма варира. Понекад циљеви које су поставили терористи се постижу. У осталим случајевима систем се носи са тим изазовом. Велики је број примера неефикасног тероризма. Терористичке формације се крећу од великих етничких група и верских удружења која су део још већег државног организма, до усамљених терориста који се одлуче на очајнички корак када схвате да неће моћи остварити циљеве на уобичајене начине (Дугин 2009). Геополитика асиметричних претњи у односу на копнену моћ врло лако може испољити утицај који попут брзине муње могу изазвати ефекте још брже промене са једне стране копна, простора, земљишта на другом делу копна који се може наћи и скоро на другом крају планете и да оствари несагледиве промене, тектонске у изради стратегија држава на читавој планети.

Годинама је ратовање био преовлађујући начин на који су групе, нације, решавали спорове и спроводили територијално освајање. Прво са камењем и палицама, луковима и стрелама, пушкама или балистичким ракетама и нуклеарним оружјем. Сваког дана нас наслови у медијима подсећају да рат укључује нације и поднационалне групе и постаје преовлађујући део геополитике. Још је Клаузевиц писао да је рат наставак политике другим средствима. Средства за напредак у политичким програмима је у дигитално доба увећао још један облик сукоба, употребом сајбер напада. Нације се и даље такмиче за политички добитак на штету својих ривала. Оно што се променило у дигиталној ери је да они сада поседују нови алат за политичку конкуренцију, чији је централни део сајбер. Покренута је нова трка у наоружању, овог пута у дигиталном домену. У новом дигиталном добу, битка за политичку предност има друге облике, а можда је најочигледнија сајбер шпијунажа. Шпијунажа, једна од најстарије професије на свету, доводи до два циља, први је обавезе за контраобавештајне службе, заштита тајни нације и другог, откривања вела тајни које други народи желе да заштите (Caravelli and Jones 2019). Мала је граница (уколико постоји) између конвенционалних и неконвенционалних сукоба односно снага које су званично ангазоване у сукобу где огроман примат учешћа у свим врстама сукоба чине службе безбедности великих сила.

ЗАКЉУЧАК

У данашњим условима ратне технике, величина и облик простора има велики значај у односима заснованим на сили, без обзира на сав напредак технике и претходних неколико деценија. Да данашњи начини сукоба лажним вестима, дезинформацијама, нису никаква новост у сукобима већ само прилагођене методе сада присутним технологијама, потврђује размишљање Сун Цуа који је саветовао генерале да припреме бојно поље користећи обману и маневар. Карл Хаусхофер који је још 1913. говорио о томе да је Немачкој увећање природе копнене моћи спајање са РФ (*Heartland*) и одвајање од англосаксонаца, што када то упоредимо са садашњим догађајима у Немачкој постављамо питање да ли је и обустава „северног тока” потврда да никада није престала борба англосаксонаца у спречавању обједињавања *Хартленда*. Моћ је та која доводи до опстанка, способности да наметнете своју вољу другима (вршите

одвраћање), могућност да наређујете онима који имају мање моћи од вас односно да изнудите уступак од слабијих. Крајњи облик сукоба је рат. Борба за моћ постаје борба за ратну моћ, припрема за рат, што се уназад неколико деценија фантастично спроводи од стране офанзивних служби безбедности великих сила које ове облике наметања воље другима највише у миру остварују необавештајним активностима или познатије у западном делу планете као субверзивне и несубверзивне активности реализоване у форми „тајних акција”, „треће опције”, „прикривених операција”, „тајних операција”, „тихе опције”, „специјалних активности”, „неконвенционална дејства”, а на истоку под називом „активних мера”. Све је присутнији овај вид наметања копнене моћи што су делимично горе наведени аутори констатовати још почетком XX века у раду *Geopolitics, Geography and Strategy* од стране Мекиндера за потребе SIS (MI6) где двадесетих година XX века влада Велике Британије није одобрила предлог Мекиндера да се формирањем малих држава западно од Русије уситни геостратешки простор, седамдесет година касније ипак је дошло до територијалног распада СССР управо по том основу, што је чињеница, а да ли је случајност или не остављамо за размишљање.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Бериша, Хатица, и Миле Ракић. 2018. „Војна моћ водећих светских земаља и дефицит ресурса.” *Војно дело*, 3: 21–37.
- Бжежински, Збигњев. 2001. *Велика шаховска табла*. Београд: Војна штампарија.
- Будимир, М., Жељко. 2020. *Геопросторни чинилац у класичним геополитичким учењима*. Докторска дисертација. Универзитет у Београду: Факултет политичких наука
- Вујаклија, Милан. 1980. *Лексикон страних речи и израза*, Треће издање. Београд: Просвета.
- Вујанић, Милица, Даринка Гортан-Премк, Милорад Дешић, Рајна Драгићевић, Мирослав Николић, Љиљана Ного и Егон Фекете. 2011. *Речник српског језика*, измењено и поправљено издање. Нови Сад: Матица српска.
- Грчић, Мирко. 1998. „Научне школе у политичкој географији и геополитици.” *Зборник радова Географског института Јован Цвијић САНУ*, 47/48: 175–200.

- Дугин, Александар. 2009. *Геополитика постмодерна*. Београд: Amphora.
- Клајн, Иван, и Милан Шипка. 2008. *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј.
- Коваћевић, Филип. 2014. *Теоретичари класичне геополитике – циклус предавања*. Подгорица: Центар за грађанско образовање ЦГО, Студио Mouse.
- Милорадовић, Ненад. 2019. *Технолошки развој у области наоружања и војне опреме и изазови безбедности*, 46. национална конференција о квалитету. Фестивал квалитета.
- Михајловић, Дејан. 2018. „Војна сила и политичка моћ”. *Национални интерес* 31 (1): 27–49.
- Нартов, Н. Александрович, и В. Николајевић Нартов. 2002. *Геополитика*. Јединство-Дана.
- Степић, Миломир, и Јелена Срећковић. 2007. „Становништво и држава – актуелност учења Рудолфа Кјелена.” *Гласник српског географског друштва*, 87 (2): 79–92.
- Степић, Миломир. 2017. „Од (нео)класичних ка постмодерним геополитичким постулатима.” У *Свет и нове геополитичке парадигме*, ур. Миломир Степић, 13–37. Београд: Институт за политичке студије.
- Степић, Милимир, и Жељко Будимир. 2019. „Темљи српске геополитичке школе.” *Политеиа*, 9 (17): 39–55.
- Agnew, John. 2003. *The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory*, First published 1998. New York: Routledge.
- Caravelli, Jack and Jones Nigel. 2019. *Cyber security: threats and responses for government and business*. Santa Barbara, California.
- Gray, Solin S. and Geoffrey Sloan. 2013. *Geopolitics, Geography and Strategy*. London: Routledge.
- Manić, Emilija, and Milomir Stepić. 2015. “Geopolitical and geoeconomical causes of the I World War.” *Serbian Political Thought*, 11 (1): 5–26.
- Owens, Mackubin T. 1999. “In Defense of Classical Geopolitics.” *Naval War College Review*, 52 (4): 59–76.
- Pentagon. 2010. *Joint Vision 2010*. Washington: Pentagon.
- Sloan, Elinor C. 2012. *Modern Military Strategy*. Canada: Routledge.
- US Army. 2001. *Concepts for the Objective Force, White Paper*. U.S. Army.

Zoran Marjanović

Ministry of Defence, Republic of Serbia

Marija Mićović

University of Criminal Investigation and Police Studies, Belgrade

GEOGRAPHIC VECTOR OF NATIONAL DEFENSE – LAND POWER

Resume

In order to see the influence of the country's foreign policy position, it is necessary to mention at least three elements, the historical events that shaped a particular country, region or continent, the geographical position and the political system of the government. Any of these elements is connected extremely much with geographic or spatial, terrestrial power. All this is related to politics, which is related to the international politics of the state, the region, and global politics. In this research, the elements, primarily geographical, that affect the land power of a state, were analyzed. This research consists of five parts. In the introductory part, it was hinted at what the geographical vector of national defence is and what the influence of land power is on foreign policy positioning. The second part considers the concept of geopolitics and the main representatives of geopolitics as well as their theoretical views on the mutual influence of political, geographical and strategic factors. In the third part, through a critical review of the research of several theoreticians, the strategic thought about the conventional forces of land power was seen. The fourth unit clearly depicts the land power of the countries in whose defence systems the same is strongly expressed. The final part of the paper analyzes what the past brought in the segment of land power, what it represents today and what to expect in the coming period related to the manifestation of the influence of land power on society and states.

Keywords: politics, geography, strategy, geopolitics, land power, conventional forces

---

Овај рад је примљен 1. новембра 2022. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 6. фебруара 2023. године.